

УДК 339.92(477)

Никифорак О.Я.*кандидат економічних наук,
асистент кафедри міжнародної економіки
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича***Кузьмук І.Я.***кандидат економічних наук,
асистент кафедри
економічної теорії, менеджменту та адміністрування
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЕКОНОМІЧНОЇ СПІВПРАЦІ В МЕЖАХ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

У статті розглянуто основні напрями економічної співпраці між Україною та країнами ЄС. Проаналізовано Угоду про асоціацію між Україною та ЄС, визначено її переваги та недоліки. Оцінено можливі сценарії подальшого розвитку співпраці.

Ключові слова: природний газ, електроенергія, нафта, торгівля послугами, транзит, реформи, експорт, імпорт.

Никифорак А.Я., Кузьмук И.Я. ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА В РАМКАХ СОГЛАШЕНИЯ ОБ АССОЦИИИ МЕЖДУ УКРАИНОЙ И ЕС

В статье рассмотрены основные направления экономического сотрудничества между Украиной и странами ЕС. Проанализированы Соглашение об ассоциации между Украиной и ЕС, определены ее преимущества и недостатки. Оценены возможные сценарии дальнейшего развития сотрудничества.

Ключевые слова: природный газ, электроэнергия, нефть, торговля услугами, транзит, реформы, экспорт, импорт.

Nykyforak O.Y., Kuzmuk I.Y. THE MAIN DIRECTIONS OF ECONOMIC COOPERATION WITHIN THE FRAMEWORK OF THE ASSOCIATION AGREEMENT BETWEEN UKRAINE AND THE EU

The main directions of economic cooperation between Ukraine and the EU countries are reviewed. Association Agreement between Ukraine and the EU is analyzed, its advantages and disadvantages are identified. The possible scenarios of further development of cooperation are estimated.

Keywords: natural gas, electricity, oil, trade services, transit, reforms, export, import.

Постановка проблеми. Питання інтеграційного вибору було важливою частиною стратегії національного розвитку України із самого початку існування країни як суверенної держави. Геополітично Україна перебуває між великими інтеграційними об'єднаннями: Європейським Союзом (далі – ЄС) на заході й об'єднаннями країн пострадянського простору на сході, найважливішими з яких є Євразійський економічний союз (ЄАЕС) і Співдружність незалежних держав (СНД). Відносини України із цими об'єднаннями із часом розширювалися, однак участь країна взяла лише в зоні вільної торгівлі СНД, до якої вона вступила у 2011 р. З одного боку, бажання зайняти своє положення у світовій економіці й реформувати національну систему господарювання було мотивом зближення країни з державами ЄС. З іншого, глибокий структурний взаємозв'язок з економіками країн пострадянського простору, а також ряд соціокультурних факторів не дозволяли Україні значно дистанціюватися від співробітництва з Росією й іншими країнами СНД.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема зовнішньоекономічного співробітництва України і ЄС досить розроблена. Дослідженням можливих форм організації економічних відносин України і ЄС займався Центр європейських політичних досліджень CEPES (зокрема, І. Газизуллін, М. Люке, Д. Мюллер-Йентш, В. Нанівська, В. Пятницький, Р. Швайкерт, А. Шнайдер, О. Шумило, Т. Едвардс, М. Емерсон), Центр соціальних та економічних досліджень CASE (зокрема, Р. Антжак, М. Дабровський, М. Малижєвська, І. Орлова, С. Таран), дослідницька організація ECORYS. Проблема інтеграційного вибору України між зближенням із ЄС та з ЄАЕС, і можливі

наслідки розв'язання цієї проблеми досліджені у працях: М. Акимової, А. Анісімова, І. Барановської, М. Бугрія, Л. Вардомського, Е. Винокурова, П. Гайдучького, В. Гейца, Є. Герасимової, С. Глазьева, Т. Голикової, М. Гусева, А. Єрмолаєва, Я. Жалило, Д. Куваліна, С. Кулика, А. Лібмана, В. Мунтіяна, І. Панової, Л. Шинкарук, Т. Шинкаренко.

Постановка завдання. Виявити й систематизувати основні напрями економічного співробітництва, закріплені в межах Угоди про асоціації між Україною і ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження. Угоду умовно можна поділити на дві частини – політичну й економічну. До політичної частини належать розділи: 1 – загальні принципи; 2 – політичний діалог і реформи, політична асоціація, співробітництво й конвергенція у сфері зовнішньої політики й безпеки; 3 – юстиція, воля й безпека; 7 – інституціональні, загальні й заключні положення. Ті ж, три із семи розділів, що залишились, належать до сфери економіки: розділ 4 – торгівля й питання, пов'язані з торгівлею; розділ 5 – економічне й галузеве співробітництво; розділ 6 – фінансове співробітництво й положення із боротьби із шахрайством [1]. Саме економічна частина Угоди детально пророблена й найбільш важлива в поглибленні інтеграційного співробітництва між Україною і ЄС, оскільки покликана дати українській економіці нові можливості для росту й розвитку.

Ще раз підкреслимо, що інтеграція між Україною і ЄС формується за моделлю асиметричної глибокої та всеосяжної зони вільної торгівлі.

З авторського погляду, всі зміни, які спричиняє вступ у чинність Угоди, можна розділити на п'ять ключових напрямів:

- 1) формування зони вільної торгівлі товарами;
- 2) розширення торгівлі послугами;
- 3) регламентація торгівлі правами інтелектуальної власності;
- 4) регламентація торгівлі енергоносіями та співробітництво у сфері енергетики;
- 5) гармонізація законодавства України відповідно до правових норм ЄС.

Метою підписання Угоди заявлене створення зони вільної торгівлі товарами протягом перехідного періоду в максимум 10 років, починаючи з дати вступу Угоди в чинність (розділ 4, глава 1, стаття 25). Перелік мір і заходів, спрямованих на формування цієї зони, представлений у таблиці 1 [1].

Таблиця 1
Основні заходи, прийняті до виконання сторонами Угоди про асоціації між Україною і ЄС із метою створення зони вільної торгівлі товарами

Захід	Посилання в тексті Угоди
Кожна сторона зменшує або скасовує ввізні мита	Розділ 4, глава 1, стаття 29
Забороняється застосування експортних мит, зборів та заходів	Розділ 4, глава 1, стаття 31
Забороняється субсидування експорту сільськогосподарських товарів	Розділ 4, глава 1, стаття 32
Сторонами взаємно надається національний режим	Розділ 4, глава 1, стаття 34
Забороняється вводити заходи, що обмежують експорт й імпорт товарів	Розділ 4, глава 1, стаття 35
Сторони прагнуть максимально спростити митні вимоги й формальності	Розділ 4, глава 5, стаття 76
Забороняється вводити адміністративні митні платежі, рівноцінні митам і зборам	Розділ 4, глава 5, стаття 84

Аналізуючи таблицю 1, можна зробити висновок, що одним із найважливіших результатів вступу Угоди в чинність повинно стати скасування ввізних мит, що теоретично дозволить українським товарам потрапити на європейські ринки на більш вигідних

умовах. Цьому ж повинно сприяти й закріплення застосування національного режиму. Однак, беручи до уваги основні статті українського експорту в ЄС, фактично ніяких істотних можливостей для розширення своєї присутності на європейських ринках в Україні не виникне.

Для цілого ряду сільськогосподарських товарів ЄС встановлені «квоти на імпорт», тобто граничні розміри безмитного ввезення. За оцінками експертів, під ці квоти підпадають не більше 10% українського експорту кукурудзи, 25% кондитерських виробів, 40% соків, 50% пшениці й т.д. Захищені подібним заходом у ЄС 40 товарних позицій, тоді як на Україні всього три – свинина, м'ясо птаха й цукор. Потенційно зростуть не фізичні обсяги експорту, а прибуток деяких українських сільськогосподарських експортерів. Що стосується українського сировинного експорту (руди, вугілля, деревина й ін.), те вже на час підписання Угоди імпорتنі мита на більшу частину цих товарних позицій не застосовувалися. Це стосується й продукції металургійного комплексу [2].

Пильна увага громадськості також була прикута до заборони субсидування експорту сільськогосподарських товарів. Однак у межах членства України в СОТ експортні субсидії де-юре також є забороненою формою захисту національних виробників. З іншого боку, експерти СОТ із першого років членства країни в організації говорили про те, що Україна застосовує так звану «внутрішню підтримку». Питання в експертів СОТ виникали також щодо субсидування виробництва виноградної продукції й економічної обґрунтованості встановлюваної регульованої ціни на цукор, зроблений із цукрового буряка (останнє фактично є питанням трактування умов коректування регульованих цін у зв'язку з надмірним рівнем інфляції) [3, с. 28]. Таким чином, Угода не накладає більше жорстких умов, чим Україна зобов'язалася дотримувати в межах СОТ.

Глава 2 розділу 4 Угоди регулює встановлення заходів із захисту внутрішнього ринку. В Угоді дуже чітко прописані випадки, коли такі заходи вводити

Рис. 1. Види послуг, які відповідно до Угоди про асоціацію між Україною і ЄС підпадають під застосування національного режиму

дозволено, а також процес проведення відповідних розслідувань і термінів дії цих заходів. Окремою частиною регламентуються можливості вживання захисних заходів на українському ринку легкових автомобілів відносно товарів, що походять із ЄС.

В Угоді також ідеться про розширення торгівлі послугами. До дочірніх підприємств, філій і представництв юридичних осіб обох сторін закріплюється застосування національного режиму, або режиму найбільшого сприяння, якщо йому надають перевагу (розділ 4, глава 6, стаття 88). Стаття 93 цієї ж глави декларує неприпустимість обмежень кількості поставальників послуг, загальної вартості угод, загального обсягу послуг і загальної кількості операцій. При цьому підкреслимо, що список видів послуг, яким надається національний режим, строго обмежений: він наведений на рис. 1 [1].

Як видно з рисунка 1, національний режим не надається, наприклад, поставальникам транспортних послуг, послуг електронної торгівлі, послуг зв'язку, освітніх послуг та ін. Поставальникам інших видів послуг лише гарантується недискримінаційні умови роботи на ринках сторін.

У главі 9 розділу 4 Угоди, що регулює торгівлю правами інтелектуальної власності, акцент зроблений на способах захисту цих прав, її термінах, порядку судових розглядів. Настільки докладні умови прописані з кожного окремого виду об'єктів інтелектуальної власності, що, безсумнівно, пов'язане з тим, що Україна традиційно входить у список країн, де права інтелектуальної власності порушуються найчастіше [1].

Питання торгівлі енергетичними товарами й співробітництва у сфері енергетики стали одними із найбільш глибоко опрацьованих у межах Угоди. Вони відображені в главі 11 розділу 4 і главі 1 розділу 5. Відповідно до визначення, даному в статті 268, під енергетичними товарами в межах Угоди розуміють товари 3 груп: 2711 – природний газ, 2716 – електроенергію й 2709 – сировину нафту.

Статті 269, 270 й 271 Угоди містять ряд ключових умов із ціноутворення на енергетичні товари. По-перше, закріплюється ринковий механізм формування цін, заснований на співвідношенні попиту та пропозиції. По-друге, декларується незастосування будь-яких обмежувальних і заборонних заходів, зокрема і фіскального характеру, що відображаються в підвищенні цін на експортований енергетичний товар порівняно з ціною на аналогічний товар на внутрішньому ринку. Що ж до транспорту й транспортування, то сторонами надається перевага спрощенню відповідних процедур (статті 272, 273). Також існує зобов'язання адаптації законодавства до Договору про заснування Енергетичного співтовариства 2005 р. До того ж, у статті 278 закріплений пріоритетний характер положень цього Договору перед положеннями Угоди й права ЄС [1]. Підписання Договору стало однією з перших серйозних спроб країн ЄС регламентувати енергетичну сферу країн Південно-Східної Європи й чорноморського регіону. Заявленою метою існування такого Співтовариства декларується впровадження внутрішньої енергетичної політики ЄС для створення юридично обов'язкової правової системи. Отже, Угода є наступною ланкою в інтеграції енергетичних ринків України і ЄС [4].

У статті 276 Угоди узгоджуються зобов'язання не зупиняти й не зменшувати транзит і транспортування енергетичних товарів у випадку суперечок між сторонами або із третіми сторонами. Цей пункт – одна із ключових вимог ЄС, що забезпечують йому максимально можливу енергетичну безпеку.

Взаємне співробітництво у сфері енергетики між Україною і ЄС містить у собі ряд напрямів, відображених у статті 338 Угоди. Найважливіші з них, на нашу думку, такі:

1. Модернізація й поступова інтеграція електроенергетичної системи України до європейської електроенергетичної мережі, створення нової енергетичної інфраструктури з метою диверсифікованості поставальників енергії.

2. Проведення реформ на основі правил і стандартів ЄС із метою розвитку конкурентоздатних, прозорих і недискримінаційних енергетичних ринків.

3. Сприяння енергоефективності й енергозбереженню відповідно до стандартів ЄС.

4. Активізація й посилення довгострокової стабільності й безпеки торгівлі енергетичними товарами, їхньої розвідки, видобутку, очищення, виробництва, зберігання, транспортування, транзиту, передачі, розподілу й збуту.

5. Сприяння взаємному інвестуванню у сферу енергетики й установленню привабливого стабільного інвестиційного клімату.

6. Розвиток і підтримка поновлюваної енергетики.

7. Науково-технічне співробітництво й обмін інформацією з метою розвитку й удосконалення технологій у сфері виробництва енергії, її транспортування й кінцевого споживання.

Крім того, у статті 339 Угоди декларується необхідність проведення реформ у вугільній промисловості [1].

Отже, можна констатувати, що в перспективі і з вступом у чинність Угоди Україні має бути більша робота зі зміни законодавства проведенню реформ, які повинні будуть наблизити енергетичний сектор країни до європейських стандартів.

Однією з найважливіших потенційних вигід для України може стати можливість розв'язки проблеми вкрай високої фізичної й моральної зношеності основних фондів її газотранспортної системи (далі – ГТС). За оцінками, на 2009 р. більше 70% загальної довжини газопроводів і близько 80% газоперекачувальних компресорних станцій відпрацювали понад 20 років, технічний стан більшості сховищ газу не відповідає вимогам до їхньої експлуатації. 85% основного устаткування, 62% свердловин і 84% спеціальних машин і механізмів на момент державної інвентаризації відпрацювали половину свого ресурсу. Усе це відображається в низькій ефективності роботи ГТС, більшої супутніх втратах під час транспортування й високої імовірності аварій під час експлуатації [5].

Одним із найбільш витратних напрямів для України стане гармонізація законодавства країни відповідно до правових норм ЄС. Найважливішими у зв'язку з цим є впровадження в країні зведення європейських технічних стандартів як національних (розділ 4, глава 3, стаття 56) і максимальне зближення законодавства про санітарні й фітосанітарні міри (розділ 4, глава 4, стаття 64). Проте в межах Угоди заявлене зближення законодавства й в інших сферах – державних закупівлях (розділ 4, глава 8, стаття 153), конкуренції (розділ 4, глава 10, стаття 256), статистичному обліку (розділ 5, глава 5, стаття 356), охороні навколишнього середовища (розділ 5, глава 6, стаття 363), транспорті (розділ 5, глава 7, стаття 368), електронній комунікації (розділ 5, глава 14, стаття 394), захисту прав споживачів (розділ 5, глава 20, стаття 417) [1].

Саме введення європейських технічних стандартів викликає найбільшу стурбованість в українських

Таблиця 2

Передумови й наслідки реалізації сценаріїв довгострокового економічного розвитку України відповідно до дослідження Всесвітнього економічного форуму

Сценарії	Передумови реалізації	Наслідки
«Запуск Добрачного циклу»	<ul style="list-style-type: none"> – високий попит на сировинні товари; – удосконалення державного управління; – зниження напруги у відносинах із Росією. 	<ul style="list-style-type: none"> – високий рівень розвитку енергетики; – рух до енергетичної незалежності; – залучення інвестицій; – залучення нових технологій; – розвиток малих і середніх підприємств; – розвиток сільського господарства; – стабільність у розвитку національної економіки.
«Загублений у застої»	<ul style="list-style-type: none"> – високі ціни на енергоносії; – світовий попит на метали на мінімальному рівні через надмірність виробничих потужностей. 	<ul style="list-style-type: none"> – зростання дефіциту бюджету; – демографічний спад; – нарощування заборгованості з метою погашення старих боргів; – виробничі проблеми в державних підприємств; – криза пенсійної системи.
«Назад у майбутнє»	<ul style="list-style-type: none"> – високі ціни на енергоносії; – збереження надмірності виробничих потужностей на тлі поновлення глобального економічного зростання. 	<ul style="list-style-type: none"> – стратегічною галуззю стає сільське господарство; – залучення інвестицій у сільське господарство сприяє його модернізації; – малий і середній бізнес слабо розвивається; – економічне зростання відбувається на тлі зростання нерівності доходів населення.

національних виробників. У країні функціонує безліч підприємств, які не працюють на експорт і постачають свою продукцію винятково на внутрішній ринок. Проте з початком дії європейських стандартів усі виробники повинні будуть або впровадити їх у виробництво, або закінчити свою господарську діяльність у зв'язку з невідповідністю виробленої ними продукції необхідним показникам якості [6].

Очікуваного зростання експорту України в країні ЄС не відбулося [7]. Через несприятливе економічне й політичне становище в Україні у 2014–2015 рр. фактично надання торговельних преференцій із боку ЄС не дало позитивного впливу на український експорт. Якщо у 2014 р. загалом його обсяг виріс на 1,5%, а позитивну динаміку показали 16 країн з 28, то за 2015 р. таку динаміку показали лише три країни: Словенія (незначні 1,8%), Данія (15%) і Мальта (655,6%, які характеризують не стільки реальне поглиблення торговельних відносин між країнами, скільки безпрецедентну активізацію українського бізнесу в частині застосування офшорних схем). У середньому в окремих країнах падіння експорту з України склало 20–30%, а загалом експорт у країні ЄС у 2015 р. упав на 23,3%.

Фахівці Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) у 2014 р. розробили три сценарії розвитку України залежно від стану зовнішніх умов і розвитку інституціонального середовища. Сутність цих сценаріїв розвитку й необхідні умови їхньої реалізації наведено в таблиці 2 [8, с. 22–31].

Як видно з таблиці 2, фахівці ВЕФ вважають, що перспективними галузями розвитку України можуть стати енергетика та/або сільське господарство. При цьому розвиток промисловості буде відбуватися набагато повільніше.

Висновки. Отже, ЄС є важливим торговельним партнером України; протягом останніх років частка країн ЄС у торгівлі й інвестиціях України зростає. Угода про асоціації між Україною і ЄС стала результатом еволюційного розвитку українсько-європейських відносин й об'єднало в собі різні напрями співпраці, раніше закріплені в ряді інших документів.

У структурі Угоди про асоціацію між Україною і ЄС можна виділити ряд важливих напрямів дво-

стороннього співробітництва, до числа яких входять: формування зони вільної торгівлі товарами, подальша лібералізація торгівлі послугами, розвиток торгівлі правами інтелектуальної власності, співробітництво у сфері енергетики й реформування українського законодавства відповідно до норм європейського права. Оцінювати потенційний вплив розширення співпраці в цих сферах необхідно з урахуванням наслідків національної української кризи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part [Електронний ресурс] // Official Journal of the European Union. URL : https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/association_agreement_ukraine_2014_enpdf (дата звернення 29.01.2017).
2. Ткачев Ю. Украина – ЕС : Соглашение без иллюзий [Електронний ресурс] / Ю.Ткачев // Официальный сайт ИА «Агентство промышленной политики». URL : <http://minprom.ua/digest/131099.html> (дата звернення 29.01.2017).
3. Бринк Л. Страны СНГ и ВТО : вопросы сельскохозяйственной политики и государственной поддержки / Л. Бринк. – Рим : Продовольственная и сельскохозяйственная организация Объединенных Наций, 2014. – 69 с.
4. Whose Energy Community? Treaty improvements urgently needed [Електронний ресурс] // Official site CEE Bankwatch Network URL : <http://bankwatch.org/bwmail/58/whose-energy-community-treaty-improvements-urgently-needed> (дата звернення 29.01.2017).
5. Концепція розвитку, модернізації й переоснащення газотранспортної системи України на 2009–2015 р. : [Постанова № 1417-р; прийнята Кабінетом міністрів України 21 жовт. 2009 р. : станом на 27 січ. 2017 р.] – Київ.
6. Котенко Е. Свободная (не)торговля с ЕС – первые плоды Украине от ассоциации [Електронний ресурс] / Е. Котенко // Официальный сайт «РИАНовости Украина». URL : <http://rian.com.ua/analytics/20151206/1001568752.html?> (дата звернення 29.01.2017).
7. Статистична інформація [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата обігу 15.03.2016).
8. Espen Barth Eide Scenarios for Ukraine. Reforming institutions, strengthening the economy after the crisis / [Електронний ресурс] / E.B. Eide, P. Rösler. URL : http://www3.weforum.org/docs/WEF_ScenarioUkraine_Report_2014_RU.pdf дата звернення 29.01.2017).